

تهاجم فرهنگی و راه‌کارهای مقابله با آن در اندیشه رهبر معظم انقلاب

حسین مرکزی مقدم^۱

چکیده

دشمنان اسلام و ایران اسلامی، در دوران معاصر-به ویژه بعد از انقلاب اسلامی ایران - بیشترین توان خود را در راستای مقابله و هجوم به فرهنگ اسلامی بکار برده و در این مسیر از هیچ اقدامی فروگذار نکرده‌اند. فرهنگ به عنوان مهم‌ترین دغدغه‌ی مقام معظم رهبری، در طی سالیان گذشته مورد تأکید ایشان بوده و در سخنرانی‌های متعددی بر این مسأله اهتمام ورزیده‌اند. همچنین از نکاتی که از سوی ایشان در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی، مطرح شده است، مسأله «فرهنگ» است. مقام معظم رهبری به عنوان سکان‌دار کشتی جامعه‌ی اسلامی در بیانات خود به سه ساحت؛ اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی، روش‌های دشمن در تهاجم فرهنگی و راهکارهای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن، پرداخته‌اند. پژوهش پیش‌رو به سه ساحت اهداف، روش‌ها، و راهکارهای مقابله با تهاجم فرهنگی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب پرداخته است.

کلیدواژه: رهبر معظم انقلاب، فرهنگ، دشمن، تهاجم فرهنگی

۱- طلبه درس خارج حوزه علمیه قم و دانشجوی دکتری کلام اسلامی دانشگاه قم-دانشکده الهیات و معارف اسلامی
پست الکترونیکی: hossein.markazimoghaddam@gmail.com

مقدمه

«فرهنگ» یا «فرهنج» در لغت فارسی به معنای علم، فضل، دانش، عقل و ادب است، که آن را به معنای آموزش و پرورش، و تعلیم و تربیت نیز معنا کرده‌اند (دهخدا، ۱۳۴۱؛ ۲۲۷/۳۷-۲۲۸ و معین، ۱۳۶۲؛ ۱/۳؛ ۱۴۸۱). «فرهنگ» در زبان انگلیسی، معادل با «Culture» قرار داده شده است (آریان‌پور کاشانی، ۱، ۲۰۰۰ م؛ ۸۶۹). در فرهنگ‌های علوم اجتماعی، واژه‌ی انگلیسی «Culture» را از ریشه‌ی «Cultura» که در زبان یونانی به معنای مراقبت از گیاهان و در معنای مجازی به معنای «مراقبت از اندیشه» است، بیان کرده‌اند، و معتقدند زمانی که این واژه در مورد انسان بکار می‌رود، میزان آموزش و پرورش، و یا میزان توجه به پرورش اندیشه و اشتغالات فکری را می‌رساند. اما زمانی که در انسان‌شناسی و مردم‌شناسی بکار می‌رود، فرهنگ عبارت است از «هر چیزی که انسان در یک جامعه‌ی معین کسب می‌کند، می‌آموزد و می‌تواند انتقال دهد» (بیرو، ۱۳۷۵، ۷۷) و بر این اساس است که معمولاً دانشمندان فرهنگ را از دو بُعد متمایز مورد توجه قرار می‌دهند؛ ۱- به عنوان واقعیتی عینی؛ مانند آثاری که تحقق پذیرفته‌اند یا هر چیزی که به عنوان حاصل و نتیجه‌ای ارائه و کسب می‌شود. ۲- به عنوان واقعیتی که انسان‌ها با آن زندگی می‌کنند؛ یعنی مشارکت در سلسله‌اموری مستمر و یا تحرک، و هیئت‌ی پُرتحرک و متشکل از ارزش‌ها (مدل‌های فرهنگی) (بیرو، ۱۳۷۵، ۷۷-۷۸). بعضی از جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان، فرهنگ را به عنوان نوعی وجه‌تسمیه‌ی دسته‌جمعی برای جنبه‌های نمادی و مهذب جامعه‌ی انسانی از جمله: زبان، آداب و عرفیاتی که به‌وسیله‌ی آن‌ها می‌توان بین رفتار نوع بشر و سایر پستانداران فرق گذاشت، بکار می‌برند و بر این اساس است که «مردم‌شناسی فرهنگی»، تحلیل فرهنگ جوامع بشری را قلمرو اختصاصی خود در نظر می‌گیرد و معتقد است که رفتار نوع بشر را عمدتاً عوامل فرهنگی - نه موروثی و ژنتیکی - تعیین می‌کند (آبرکرامبی، ۳ و هیل، ۴، ۱۳۶۷؛ ۱۰۱). برخی دیگر از نویسندگان علوم اجتماعی فرهنگ را امری دانسته‌اند که شامل دانش، اعتقادات، ارزش‌ها، هنجارها، آداب و رسوم، هنر، زبان، کاربرد فن‌آوری، قواعد مشترک اعضای جامعه یا اجتماع، می‌شود. بر این اساس فرهنگ از

-
- 1 - Aryanpur-kashani
 - 2 - Birou
 - 3 - Abercrombie
 - 4 - Hill

طریق فرآیند اجتماعی شدن و سایر مصنوعات - به ویژه تماس فرهنگی و صنعت فرهنگی (رسانه‌ها) - از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود، و به طور کلی می‌توان گفت که فرهنگ، روش زندگی است. بنابراین از آنجایی که فرهنگ از عقاید شکل می‌گیرد، برخی از جامعه‌شناسان اعتقاد دارند که فرهنگ صرفاً امری اندیشه‌ای و انگاره‌ی ساختی نیست؛ بلکه می‌تواند در اشیاء مادی ساخت بشر نیز یافت شود (میرزایی، ۱۳۹۳؛ ۷۷۹). بعضی از نویسندگان بر این باورند که مفهوم فرهنگ فقط دربرگیرنده‌ی افکار نیست، بلکه مواردی فزون‌تر از این را - به گونه‌ای اعم - در برمی‌گیرد؛ یعنی همان‌گونه که اسلوب و روش زندگی را در جامعه‌ای خاص شامل می‌شود، دربرگیرنده‌ی رفتار اجتماعی افراد در آن جامعه نیز می‌شود (بن نبی، ۱۹۸۴ م؛ ۱۳) بر این اساس زندگی اجتماعی دربرگیرنده‌ی انواع گوناگون کردارها و ابزارها، گفته‌ها، نمادها، متن‌ها و دست‌ساخته‌ها و فاعل‌های آنها است (تامپسون، ۱، ۱۳۷۸؛ ۱۵۱). با توجه به انواع دیدگاه‌هایی که پیرامون تعریف اصطلاحی فرهنگ وجود دارد شاید بتوان گفت تاکنون هیچ تعریفی که مورد اتفاق همگان باشد برای آن یافت نشده است. به همین دلیل برخی پژوهشگران به این نکته تصریح کرده‌اند که فرهنگ اصطلاحی است دارای کاربردی به واقع نامحدود، که اساساً می‌توان آن را به هر چیزی که توسط انسان آفریده می‌شود اطلاق کرد (پین، ۲، ۱۳۸۲؛ ۴۲۴). از نظرگاه آیت‌الله خامنه‌ای نیز «فرهنگ» دارای معنایی عام بوده (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۸/۹/۲۳) که دربرگیرنده‌ی زیرشاخه‌های گوناگون و متعددی مانند زبان، ادبیات، هنر، سنت‌های اجتماعی و خصلت‌های ملی است، که مربوط به ساحت «تربیت» می‌باشد و اساس هویت یک ملت را تشکیل می‌دهد و به عنوان بستری برای تمامی حرکت‌های عمومی یک جامعه؛ اعم از علمی و سیاسی و ... به شمار می‌رود (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۳/۱۰/۱۷ و ۱۳۷۵/۹/۲۰ و ۱۳۸۳/۱۰/۸). پس می‌توان گفت از دیدگاه ایشان تمامی راه‌ها به فرهنگ ختم می‌شود و اگر فرهنگ ملتی آماج حملات و تهاجمات قرار گیرد، آن ملت از دست می‌رود و علت اصلی زوال و سقوط تمدن‌ها، ضعف عامل فرهنگی است و دشمن اکنون بیشترین همت خود را بر روی تهاجم فرهنگی گذاشته است (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۶۹/۲/۱۲ و ۱۳۷۳/۹/۲۹ و ۱۳۶۹/۹/۱۹ و ۱۳۷۲/۵/۱۲). از منظر مقام معظم رهبری تهاجم فرهنگی، برای بی‌اعتقاد کردن نسل نو انجام می‌گیرد، که دارای دو جنبه است؛ بی‌اعتقاد کردن به دین و بی‌اعتقاد کردن به اصول انقلابی و

1 - Thompson

2 - Payne

ضد استکباری (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۰/۱۰/۲۵). ایشان در دهه‌ی هفتاد و بعد از آن، به ترسیم این واقعیت با تعبیراتی چون «تهاجم فرهنگی»، «شبیخون فرهنگی»، «غارت فرهنگی»، «قتل عام فرهنگی» و «ناتوی فرهنگی» پرداخته‌اند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۴/۲۲ و ۱۳۷۲/۲/۱۵ و ۱۳۸۵/۸/۱۸).

ضرورت تحقیق

از آنجایی که در طی سالیان گذشته یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های مسئولین فرهنگی-امنیتی کشور، بحث تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام و ایران بوده است، پرداختن به این موضوع با محور قرار دادن دیدگاه بالاترین مقام نظام جمهوری اسلامی، که دارای دغدغه‌های دینی-ملی، و بهره‌مند از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی است، ضروری می‌نماید. مسأله‌ی اصلی در این پژوهش بررسی نگرش مقام معظم رهبری پیرامون هجوم فرهنگی دشمن است، و سه پرسش فرعی را به دنبال خود دارد؛ ۱- اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی چیست؟ ۲- روش‌های دشمن در راستای عملیاتی کردن تهاجم فرهنگی چیست؟ ۳- راه‌کارهای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن چیست؟ در این نوشتار با بهره‌گیری از سخنان مقام معظم رهبری و با استفاده از روش «تجزیه و تحلیل تفسیری»، به مسائل پیش‌گفته پرداخته شده است.

پیشینه و اهداف پژوهش

تاکنون کتاب‌هایی در این‌باره پیرامون فرهنگ از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای نگاشته شده است. مانند کتاب «فرهنگ در منظر مقام معظم رهبری» که در سال ۱۳۹۱ توسط مؤسسه نشر شهر، و در ۱۲۱۴ صفحه به چاپ رسیده است و کتاب «فرهنگ و تهاجم فرهنگی برگرفته از سخنان مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای» که در سال ۱۳۷۴ و توسط سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، در ۴۲۲ صفحه به چاپ رسیده است، و کتاب «تهاجم فرهنگی و استراتژی جنگ نرم با تأکید بر رهنمودهای مقام معظم رهبری» در سال ۱۳۹۳، توسط انتشارات زعیم و در ۲۳۰ صفحه به زیور طبع آراسته شده است. اما تاکنون پژوهش مستقل علمی پیرامون تهاجم فرهنگی، اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی، روش‌های بکار رفته از سوی دشمن در تهاجم فرهنگی و راه‌کارهای عملیاتی برای جلوگیری و مقابله با هجمه‌ی فرهنگی در این ساختار نوین، عرضه نشده است. در انجام این تحقیق، برای دستیابی به نظرات مقام معظم رهبری از نرم‌افزار «حدیث ولایت» که به سفارش دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی

خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) و توسط مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور تولید شده، استفاده گردیده است.

۱- تاریخچه آغاز تهاجم فرهنگی دشمن

از دیدگاه آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای تهاجم فرهنگی به طور مشخص از زمان رضاخان شروع شد. اگرچه قبل از او مقدمات و زمینه‌های اجرایی شدن این برنامه فراهم گشته بود، و دشمن زمینه ایجاد و فعالیت جریان روشنفکری وابسته را از دوران قاجاریه در ایران فراهم نمود و با میرزا ملکم‌خان‌ها، تقی‌زاده‌ها و فتحعلی آخوندزاده‌ها این زمینه را ایجاد نمود (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱). اما فعالیت‌های آن‌ها در دوران قاجار اثر ویژه‌ای نداشت، و با روی کار آمدن رضاخان بزرگ‌ترین قدم در این راستا برداشته شد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱). او با تغییر لباس و بسیاری از سنت‌های ایرانی اولین قدم را در مسیر اجرایی کردن این نقشه برداشت و بعد او نیز در زمان پهلوی دوم این تهاجم شکل‌های گوناگون و خطرناک‌تری پیدا کرد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱).

۲- تهاجم فرهنگی و تبادل فرهنگی

در نگاه مقام معظم رهبری «تهاجم فرهنگی» با «تبادل فرهنگی» متفاوت است. ایشان تبادل فرهنگی را امری لازم برمی‌شمردند که هیچ ملتی از آن بی‌نیاز نیست و در طول تاریخ نیز چنین امری برقرار بوده است و ملت‌ها در رفت‌وآمد، لباس پوشیدن، آداب زندگی، دانش، آداب معاشرت، زبان، دین و معارف و ... با یکدیگر تبادلاتی را داشته‌اند. ملت ما نیز در طول تاریخ مسائل بسیاری را از دیگر ملت‌ها آموخته است و این روند، یک کار ضروری برای تازه ماندن معارف و حیات فرهنگی در سرتاسر جهان است (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱). از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای تبادل فرهنگی، زنده‌گزینی است و امری است که عقل به طور مستقل و اسلام نیز به صورت خاص به آن دستور می‌دهد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۳/۲/۲۸). اما تهاجم فرهنگی این‌گونه است که مجموعه‌ای سیاسی-اقتصادی برای رسیدن به مقاصد خود و برای اسیر کردن یک ملت به بنیان‌های فرهنگی آن ملت هجوم می‌برد و به زور چیزهای تازه‌ای را با قصد جایگزین کردن آن‌ها به جای فرهنگ و باورهای ملی، وارد آن کشور می‌کند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱).

آیت‌الله خامنه‌ای برخی از تفاوت‌های تهاجم فرهنگی، با تبادل فرهنگی را این‌گونه برمی‌شمارند:

- ۱- هدف در تبادل فرهنگی بارور ساختن و کامل نمودن فرهنگ ملی است، اما در تهاجم فرهنگی هدف ریشه‌کن نمودن فرهنگ ملی و از بین بردن آن است. ۲- در تبادل فرهنگی یک ملت با گزینش موارد مطبوع و خوب یک فرهنگ، فرهنگ خویش را کامل‌تر می‌نماید، اما در تهاجم فرهنگی، دشمن موارد نامناسب فرهنگی را بر ملتی تحمیل می‌کند. به عنوان نمونه در هجوم فرهنگی علیه ملت ایران آن‌ها به جای اینکه وقت‌شناسی یا کنجکاوی علمی خود را در میان ملت ما منتشر کنند، آمدند و بی‌بندوباری جنسی را در میان ملت ما رواج دادند. ۳- در تبادل فرهنگی، انتخاب با ماست. یعنی ملتی که از فرهنگی بیگانه چیزی را می‌گیرد همانند انسانی است که به بازار می‌رود و غذای مورد علاقه‌اش را می‌خرد، اما در تهاجم فرهنگی، انتخاب با دشمن است. یعنی دشمن امری را که می‌خواهد، به خورد یک ملت می‌دهد. ۴- تبادل فرهنگی در راستای تکامل فرهنگ خودی است، اما تهاجم فرهنگی در راستای ریشه‌کنی فرهنگ خویش است. ۵- تبادل فرهنگی در هنگام قدرت یک ملت انجام می‌گیرد، اما تهاجم فرهنگی در هنگام ضعف و ناتوانی یک ملت صورت می‌پذیرد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱).

۳- اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی

۳-الف- ارزش‌های اسلامی

در باور آیت‌الله خامنه‌ای امروز تهاجم وسیعی علیه اسلام است که ارتباط مستقیمی نیز با انقلاب ندارد. این تهاجم وسیع‌تر از انقلاب و بر ضد اسلام است. اسلام به معنای اعتقاد عامه‌ی مردم مورد تهاجم است، چه برسد به اسلام ناب و انقلابی. این‌ها اصلاً از اسلام به شدت احساس خطر کرده‌اند. استعمارگران از قدیم نسبت به اسلام همین احساس را داشتند و این نیز نشأت گرفته از چیزهایی بود که از اسلام دیده بودند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۶۸/۹/۷). ایشان تبلیغات دشمن را تبلیغات حساب شده‌ای می‌دانند که آن‌ها برایش پول‌های کلانی را خرج می‌کنند، تا بتوانند حرفی را که جعل می‌نمایند، زمانی که این حرف بر بال امواج رادیوهایشان قرار گرفت و با یکی یا دو واسطه به گوش فردی از ملت ایران رسید، در دل او اثر کند. هدف آن‌ها از این اقدامات این است که ما را از اسلام جدا کنند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۸/۲۷). دشمن به این امید بسته

است که بتواند اعتقادات و ایمان مردم را که موتور محرک‌های آن‌ها در گردنه‌های سخت بوده است را خاموش کند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۱/۵/۵).

۳-ب- نظام اسلامی و شاخصه‌های آن

از منظر مقام معظم رهبری، نظام اسلامی، تجلی حکومت بر اساس احکام اسلام است و یکی از هدف‌های اصلی دشمنان در تهاجمات فرهنگی‌شان می‌باشد. ایشان در این باره معتقدند دشمنان به چند چیز امید بسته‌اند که باید مورد توجه ملت و عناصر سیاسی باشد؛ اولین هدف آن‌ها این است که ملت را نسبت به نظام اسلامی دلسرد و ناامید کنند (خامنه‌ای؛ ۱۳۸۱/۵/۵). از نگاه ایشان نظریه‌ی حکومت اسلامی یکی از نقاطی است که آماج حملات دشمن قرار گرفته است؛ در همین راستا یا به مبانی اسلام، یا به قانون اساسی و یا به برخی از بخش‌های برجسته‌ی نظام اسلامی که علامت و شاخصه‌ی نظام است، تهاجم فکری و نظری می‌شود (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۰/۶/۱۵).

۳-ج- مکتب تشیع

در منظر امام خامنه‌ای مخالفت با مکتب و جریان حق‌محور با ظهور انقلاب اسلامی و احساس خطری که دشمنان از قدرت گرفتن مکتب تشیع پیدا کردند، بسیار گسترش یافت؛ زیرا مستکبرین می‌دانستند که در بسیاری از کشورهای اسلامی دل‌های مردم با جمهوری اسلامی است، به همین خاطر دست به تحریف فکر شیعی می‌زنند و به مکتب تشیع نسبت‌های خلاف می‌دهند و تهمت می‌زنند. از روز به وجود آمدن انقلاب اسلامی مطالب بسیاری ضد شیعه نگاشته شد؛ زیرا تشکیل این نظام با الهام از حرکت ائمه علیهم‌السلام و حرکت امام حسین علیه‌السلام صورت پذیرفت. این کتاب‌ها و ... که ضد تشیع نگاشته می‌شود، به دنبال آن است که فکر اهل‌بیت و مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام را در نظر مردم و جوانان به عنوان فکری منحرف از اسلام معرفی نماید. چون این فکر که در آن انقلاب، عزت و ایستادگی در مقابل تمایلات استکبار و در رأس آن‌ها آمریکا وجود دارد، برای جوانان و دل‌های با نشاط در دنیای اسلام جاذبه دارد و دشمنان از این می‌ترسند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۶/۱۱/۱۴).

۳-د- ذهن جوانان

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای جوانان یک کشور به عنوان موتور محرکه و قوای پیش‌برنده‌ی آن کشور محسوب می‌گردند که برای حرکت رو به جلو نیازمند نشاط، تندرستی، قدرت و دلبستگی به کار و پیشرفت هستند. دشمن برای آن که این روحیه را در جوان ایرانی از بین ببرد، تلاش می‌کند با استفاده از راه‌های گوناگون او را از این مسیر منحرف کند. دشمن جوانی را نمی‌خواهد که در کارگاه، آزمایشگاه، دانشگاه، محیط علمی، محیط کاری و صنعتی و کشاورزی باشد. بلکه دشمن جوانی را می‌خواهد که سرگرم مسائل جنسی و اسیر مواد مخدر باشد؛ جوانی که حوصله‌ی فکر کردن، و حال کار کردن ندارد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۷/۳/۱۴).

۴- روش‌های تهاجم فرهنگی

از نگاه ایشان یکی از مهم‌ترین نکاتی که اهمیت آن از شناخت دشمن بیشتر است، شناخت روش‌های دشمنی می‌باشد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۱/۹/۱). ایشان روش‌های دشمن را روش‌هایی تخریبی و روان‌شناسانه می‌دانند؛ نه روش‌هایی استدلالی (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۹/۱۱/۲۷) که در کاربردی کردن آن‌ها از راه‌کارهای گوناگونی استفاده می‌نمایند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۵/۸/۲۱)؛ گاهی با زبان تهدید، گاهی با بیان ایدئولوژیک، گاهی با تهدید نظامی و ... دشمنی‌های خود را عملی می‌کنند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۶۸/۱۱/۲۸). اکنون به سه روش مهم و اساسی که دشمن در راستای حمله‌ی فرهنگی از آن‌ها بهره می‌گیرد، با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری اشاره می‌نماییم؛

۴- الف- تشکیک در مبانی اعتقادی و دینی

رهبر معظم انقلاب یکی از روش‌های دشمن در تهاجم فرهنگی را حمله و به چالش کشیدن مبانی دینی می‌داند که در آن امور حقانیت اسلام، قرآن و احکام الهی، و آمیختگی دین و سیاست را به وسیله‌ی افراد متفکر و کسانی که در زمینه‌های دینی و سیاسی می‌توانند حرف بزنند، به چالش می‌کشند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۱/۹/۱). از نگاه ایشان دشمن در تهاجم همه‌جانبه‌اش ایمان و خصلت‌های اسلامی را مورد هدف قرار داده و در سایه‌ی صدور کالای علمی خویش، فرهنگ اباحه‌گری و بی‌مبالاتی در دین و اخلاق را به جوامع ما صادر می‌کند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۶/۹/۱۸). دشمن دارد در این راه پول خرج می‌کند، فکر می‌سازد و آن

را به جامعه تزریق می‌نماید. این افراد که با عناوین کاذبی چون فیلسوف، سیاستمدار و ... در رسانه‌ها حضور می‌یابند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۱/۹/۱). آن‌ها پایه‌های فکری و اصول و مبانی و ارزش‌ها و دل‌بستگی‌های محکم و اثبات‌شده‌ی اندیشه اسلامی را مورد مناقشه قرار می‌دهند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۹/۱۲/۲) و با مبانی قرآنی گلاویز می‌شوند، بحث می‌کنند و آن‌ها را زیر سؤال می‌برند. در مسیر مقابله‌ی با این نوع از تهاجم باید با منطق به میدان رفت که بر عهده‌ی نخبگان است (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۱/۹/۱).

۴-ب- غربی‌سازی جامعه

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای تئورسین‌ها و تبلیغاتچی‌های غربی به دنبال آن هستند که خط ارتجاع به غرب را دوباره به جامعه‌ی ما بازگردانند. آن‌ها این هدف را با تئوری‌های شبه روشنفکرانه و به عنوان یک حرف جدید و یک گفتمان مطرح می‌کنند. می‌گویند دانشجوی این دوره دیگر نمی‌تواند ضد استعمار باشد، دوران عدالت‌خواهی گذشته است، دوران مبارزه‌ی با سرمایه‌داری به سر آمده است؛ یعنی ملت ایران باید همانند دوران گذشته سیاهی‌لشکر و تأمین‌کننده‌ی منافع آمریکا شود. آن‌ها این اهداف را زیر نام‌های زیبایی مانند جهانی‌شدن، تحول و پیشرفت پنهان می‌نمایند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۹/۱۲/۹). ایشان اموری را به عنوان مثال برای این مطلب ذکر می‌نمایند؛ ۱- برای آن که انقلاب از سر راه انحصارطلبی آن‌ها برخیزد، انقلاب را به انحصارطلبی متهم می‌نمایند. ۲- برای آن که کدخدایی دنیا را به دست بگیرند، دنیا را به عنوان یک دهکده معرفی می‌نمایند. ۳- شعار وحدت فرهنگی و جهانی‌گری فرهنگی را سر می‌دهند، تا فرهنگ خودشان را بر تمام عالم مسلط کنند. ۴- از ما می‌خواهند در فرهنگ و اصول خودمان قائل به قرائت‌های متعدد باشیم و تکثر در برداشت باشیم، اما اجازه‌ی کوچک‌ترین خدشه‌ای را نسبت به فرهنگ غربی نمی‌دهند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۹/۱۲/۹). به‌عبارت‌دیگر؛ دشمن به دنبال آن است که ما ارزش‌های آن‌ها را ارزش بشماریم و ضد ارزش‌های آن را نیز ضد ارزش بدانیم؛ یعنی بینش و رفتار ما همانند بینش و رفتار آن‌ها گردد. امروزه نیز که نظام جمهوری اسلامی ایران به دنبال پافشاری بر مواضع اسلامی، ارزش‌های اسلامی و فرهنگ اسلامی است، بیشترین حملات را از سوی دشمن متحمل می‌گردد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۳/۳/۸).

۴-ج- ترویج فساد

از دیدگاه رهبر معظم انقلاب یکی از راه‌کارهای تهاجم فرهنگی این است که دشمن سعی می‌کند با نفوذ در نسل جوان، سربازان واقعی اسلام را به سوی مسائل فساد انگیز سرگرم سازد (خامنه‌ای؛ ۱۳۶۸/۴/۱۳) و آن‌ها را از پایبندی‌های متعصبانه به ایمان - که عامل نگه‌داری یک تمدن است - منصرف کند و همان کاری را که در «اندلس» انجام دادند، در ایران نیز آن را پیاده نمایند. ایشان ایمان را عامل ثبات یک تمدن می‌دانند و طرح دشمن و علت فروپاشی تمدن «اندلس» را دور کردن جوانان متدین از پایبندی‌های متعصبانه به ایمان بر می‌شمرند؛ که با ترویج فساد، شهوت‌رانی و میگساری از جامعه مسلمانان آنجا رخت برکشید (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱). دشمن به دنبال آن است که زن و مرد، و پیر و جوان را به سمت بی‌بند و باری سوق دهد و همان بلایی که بر سر کشورهای غربی آمده است، بر سر کشورهای اسلامی و نظام جمهوری اسلامی بیاورند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۶/۳/۱۴). ایشان این نکته را نیز تذکر می‌دهند که بی‌حجابی کار بدی است، ولی اصل را آن چیزی می‌دانند که در کوچه و خیابان دیده نمی‌شود؛ و آن صدای فروریختن ایمان و اعتقاد ناشی از تهاجم پنهانی و زیرزیرکی دشمن است که اگر ملت و عناصر فرهنگی بیدار نباشند جوانان را در اوج نیروی جوانی، فاسد می‌کنند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱).

۵- راه کارهای مقابله با تهاجم فرهنگی

بعد از تبیین این نکته که ما مورد حمله‌ی فرهنگی از سوی دشمن قرار گرفتیم، و دشمن برای رسیدن به نتیجه‌ی مطلوب اقدام به انجام کارهایی کرده و روش‌هایی را بکار برده است، جبهه‌ی حق نیز باید لباس رزم پوشیده و برای مقابله‌ی با جبهه‌ی باطل صف‌آرایی نماید و با ترسیم نقشه‌ی نبرد و راهکارهای مقابله، به جنگ با دشمن مهاجم برخیزد. از دیدگاه مقام معظم رهبری دشمن اقدام به مکر، توطئه و حمله می‌کند، پس ما نیز در مقابل باید ضد مکر، ضد توطئه و ضد حمله داشته باشیم (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۰/۸/۱۲). این اقدام از دیدگاه رهبر معظم انقلاب یک کار سلبی و دفاعی است (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۰/۵/۲۳). اکنون به چند راه‌کار اساسی که در اندیشه‌ی مقام معظم رهبری به آن‌ها اشاره شده است، می‌پردازیم؛

۵-الف- شناخت صحیح از دشمن

از دیدگاه مقام معظم رهبری قبل از هر اقدامی نسبت به مقابله‌ی با دشمن، در نخستین گام باید شناختی صحیح از او بدست آورد (۱۳۸۶/۱/۱). آیت‌الله خامنه‌ای بر این باورند که ما باید بدانیم

دشمن در برابر ما، سیاست‌هایی را طرح‌ریزی کرده است و دارای برنامه‌هایی برای شکست نظام اسلامی می‌باشد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۶/۱/۱). پس ما باید پیش‌بینی کنیم که دشمن از چه راهی می‌خواهد وارد شود. اگر این پیش‌بینی صورت پذیرفت، در هنگام بروز رخدادها و پدیده‌های اجتماعی امکان مقابله‌ی با آن‌ها ممکن بوده و دیگر انسان ندانسته و نخواستہ به عوامل ایجاد آن پدیده کمک نمی‌کند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۶/۱۰/۱۳). در این راستا باید دید که دشمن بر روی چه مسائلی حساسیت نشان می‌دهد. در این هنگام که دانستیم دشمن نسبت به چه چیزی حساس است، ما نیز باید نسبت به آن مسائل حساسیت نشان بدهیم و بدانیم که دشمن از این راه می‌خواهد رخنه نماید (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۶۹/۹/۷).

۵-ب- دفاع عقلانی و منطقی از حق

از دیدگاه مقام معظم رهبری اسلام واقعی و قرآن کریم به عنوان سدّ واقعی و اساسی در برابر دشمن می‌باشد. اعتقاد به اسلام است که باعث می‌گردد تیر هجمه‌ی دشمن به هدف اصابت ننماید (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۵/۹/۲۴). از آن جایی که جنگ فرهنگی یک پیکار نظری است، باید در این نبرد کار علمی و اندیشه‌ای صورت پذیرد. یعنی متولیان ساحت اندیشه و نظر باید اقداماتی در راستای تولید، تدوین و تبیین اندیشه انجام دهند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۰/۶/۱۵). آیت‌الله خامنه‌ای در راستای لزوم تبیین و دفاع صحیح از مبانی و معارف حق، نمونه‌ای را ذکر می‌کنند که امروزه حکومت اسلامی و ولایت‌فقیه از وضاحت فقه اسلامی و اعتبارات عقلایی است؛ به شکلی که اگر انسان بخواهد با تکیه بر اعتباریات عقلایی سخن بگوید، این نظریه را جزء روشن‌ترین و قابل‌دفاع‌ترین نظریه‌ها می‌یابد. اما دشمن این نظریه را با روش‌های گوناگون مانند تشبیه آن به حکومت کلیسا و سلطنتی و ... آن را در ذهن افراد خدشه‌دار می‌سازد. مقابله‌ی با این‌گونه هجمه‌ها اقدامی نظری و فکری را می‌طلبد (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۰/۶/۱۵). دفاع عقلانی و منطقی از حق به وسیله‌ی زبان و قلم یکی از دشوارترین گونه‌های جهاد است (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۲/۲/۱۵). بر این اساس باید نسبت به اندیشه‌ها و آرمان‌های قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام احساس تکلیف نمود (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۶/۱۱/۱۴). ایشان توجیه فکری مردم را یک کار فرهنگی صحیح بر می‌شمارند (رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۷۰/۵/۲۳).

نتیجه‌گیری

یکی از اصلی‌ترین نکات مطرح شده در بیانیه «گام دوم انقلاب»، مسأله فرهنگ و هجوم فرهنگی است. این پژوهش با روش «تجزیه و تحلیل تفسیری» در ابتدا تاریخچه تهاجم فرهنگی و رابطه تهاجم فرهنگی با تبادل فرهنگی را از دیدگاه رهبر معظم انقلاب بیان کرده است، و سپس در سه ساحت؛ الف) استراتژی دشمن در تهاجم فرهنگی (اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی)؛ ب) تاکتیک دشمن در تهاجم فرهنگی (روش‌های تهاجم فرهنگی)؛ ج) تاکتیک‌های مقابله‌ای و پدافندی در برابر هجوم فرهنگی دشمن (راهکارهای مقابله با تهاجم فرهنگی) به تبیین دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته است. در نخستین ساحت، چهار مؤلفه‌ی ارزش‌های اسلامی؛ نظام اسلامی و شاخصه‌های آن؛ مکتب تشیع؛ و ذهن جوانان را به عنوان اهداف مورد هجوم تبیین کرده، و در ساحت دوم نیز سه روش اصلی هجوم به فرهنگ؛ یعنی تشکیک در مبانی اعتقادی و دینی؛ غربی‌سازی جامعه؛ و ترویج فساد، به عنوان راه‌کارهای دشمنان در جنگ فرهنگی بیان شده است. همچنین در سومین ساحت، دو عامل شناخت صحیح از دشمن؛ و دفاع عقلانی و منطقی از حق، به عنوان راه‌کارهای مقابله‌ای در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان تبیین شده است. جدول ۱: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از دیدگاه‌ها و بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص تهاجم فرهنگی را نشان می‌دهد.

جدول ۱: جمع بندی و نتیجه گیری از دیدگاهها و بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص تهاجم فرهنگی

<p>-هدف قرار دادن ارزش های اسلامی به صورت عام</p> <p>-هدف قرار دادن نظام اسلامی به عنوان تجلی احکام اسلام</p> <p>-هدف قرار دادن مکتب تشیع به عنوان اندیشه ی الهام بخش انقلاب اسلامی</p> <p>-هدف قرار دادن ذهن جوانان به عنوان قوای محرکه ی جامعه</p>	<p>اهداف دشمن در تهاجم فرهنگی</p>	<p>تهاجم فرهنگی</p>
<p>-تشکیک در مبانی اعتقادی و دینی و ترویج اباحه گری در دین و اخلاق</p> <p>-غربی سازی جامعه با عناوینی چون جهانی شدن، تحوّل و پیشرفت</p> <p>-ترویج فساد در میان جوانان و اندولیزه سازی جامعه</p>	<p>روش های تهاجم فرهنگی دشمن</p>	
<p>-شناخت صحیح از سیاستها و برنامه های دشمن</p> <p>-دفاع عقلانی و منطقی از اسلام به عنوان سدی مستحکم در برابر هجوم دشمن</p>	<p>راه کارهای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن</p>	

فهرست منابع

کتاب‌های فارسی

- (۱) آبرکرامبی، نیکلاس؛ هیل، استفن، (۱۳۶۷)، فرهنگ مأخذ و مراجع جامعه‌شناسی، ترجمه: حسن پویان، تهران، چاپ: اول، چاپخس.
- (۲) بیرو، آلن، (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی (انگلیس، فرانسه، فارسی)، ترجمه: باقر ساروخانی، تهران، چاپ: چهارم، سازمان انتشارات کیهان.
- (۳) پین، مایکل، (۱۳۸۲)، فرهنگ اندیشه‌ی انتقادی از روشنگری تا پسامدرنیته، ترجمه: پیام یزدانجو، تهران، چاپ: اول، نشر مرکز.
- (۴) تامپسون، جان ب، (۱۳۷۸)، ایدئولوژی و فرهنگ مدرن (نظریه اجتماعی انتقادی در عصر ارتباطات توده‌گیر)، ترجمه: مسعود اوحدی، تهران، چاپ: اول، مؤسسه فرهنگی آینده پویان تهران.
- (۵) تبریزی، محمدحسین بن خلف، (۱۳۶۲)، برهان قاطع، به اهتمام: محمد معین، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- (۶) دهخدا، علی اکبر، (۱۳۴۱)، لغت‌نامه، تهران، گلشن.
- (۷) میرزایی، خلیل، (۱۳۹۳)، فرهنگ توصیفی علوم اجتماعی، تهران، چاپ: اول، فوژان.

کتاب‌های عربی

- (۱) بن نبی، مالک، (۱۹۸۴ م)، مشکلات الحضارة مشکلة الثقافة، ترجمه: شاهین، عبدالصبور، بیروت، الطبعة: الرابعة، دارالفکر.

کتاب‌های انگلیسی

- 1) Aryanpur-kashani, Abbas, Aryanpur-kashani, Manoochehr, (2000), **The concise Persian-English dictionary**, Tehran, Amir Kabir Publication.

نرم‌افزارها

- (۱) رهبر معظم انقلاب؛ ۱۳۸۶/۱/۱، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

- ۲) -----؛ ۱۳۸۱/۹/۱، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در خطبه‌های نماز جمعه، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۳) -----؛ ۱۳۶۹/۲/۱۲، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار گروهی از معلمان و جمعی از کارکنان، در تقارن روز معلم و روز جهانی کارگر، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۴) -----؛ ۱۳۷۲/۵/۱۲، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در مراسم تنفیذ حکم دوره دوم ریاست جمهوری آقای هاشمی رفسنجانی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۵) -----؛ ۱۳۸۰/۸/۱۲، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار جوانان استان اصفهان، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۶) -----؛ ۱۳۸۶/۱۰/۱۳، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۷) -----؛ ۱۳۶۸/۴/۱۳، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در مراسم بیعت اقشار مختلف مردم کرد از استان‌های کردستان، آذربایجان غربی و کرمانشاه، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۸) -----؛ ۱۳۷۶/۱۱/۱۴، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۹) -----؛ ۱۳۷۶/۳/۱۴، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در اجتماع باشکوه زائران مرقد امام خمینی (ره)، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۱۰) -----؛ ۱۳۸۷/۳/۱۴، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در مراسم نوزدهمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره)، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- ۱۱) -----؛ ۱۳۷۲/۲/۱۵، سخنرانی رهبر معظم انقلاب رهبری در دیدار کارگران و فرهنگیان کشور، به مناسبت «روز کارگر» و «روز معلم»، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

- (۱۲) -----؛ ۱۳۸۰/۶/۱۵، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۳) -----؛ ۱۳۸۳/۱۰/۱۷، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۴) -----؛ ۱۳۸۵/۸/۱۸، سخنرانی در دیدار دانشگاهیان دانشگاه سمنان، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۵) -----؛ ۱۳۷۶/۹/۱۸، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در مراسم گشایش هشتمین اجلاس سران کشورهای اسلامی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۶) -----؛ ۱۳۶۹ /۹/۱۹، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای انقلاب فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۷) -----؛ ۱۳۷۵/۹/۲۰، سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای انقلاب فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۸) -----؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در جمع کارگزاران فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۱۹) -----؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارگزاران فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۰) -----؛ ۱۳۷۱/۵/۲۱؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار مسؤولین و کارکنان بخشهای مختلف فرهنگی کشور، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۱) -----؛ ۱۳۷/۴/۲۲؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار فرماندهان گردانهای عاشورای نیروهای مقاومت بسیج در سالروز شهادت امام سجاد علیه السلام، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

- (۲۲) -----؛ ۱۳۷۰/۵/۲۳؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۳) -----؛ ۱۳۷۸/۹/۲۳؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای انقلاب فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۴) -----؛ ۱۳۷۵/۹/۲۴؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار پاسداران انقلاب اسلامی به مناسبت روز پاسدار، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۵) -----؛ ۱۳۷۰/۱۰/۲۵؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار وزیر، معاونان، مشاوران و مدیران کل وزارت آموزش و پرورش، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۶) -----؛ ۱۳۷۹/۱۱/۲۷؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۷) -----؛ ۱۳۷۱/۸/۲۷؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار فرماندهان بسیج سراسر کشور، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۸) -----؛ ۱۳۶۸/۱۱/۲۸؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اقشار مختلف مردم آذربایجان به مناسبت روز ۲۹ بهمن، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۲۹) -----؛ ۱۳۸۳/۲/۲۸؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در بازدید از صداوسیما، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۳۰) -----؛ ۱۳۷۳/۹/۲۹؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای انقلاب فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- (۳۱) -----؛ ۱۳۸۱/۵/۵؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای ستاد نماز جمعه سراسر کشور، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

(۳۲) -----؛ ۱۳۶۸/۹/۷؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه‌ی علمیه قم، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

(۳۳) -----؛ ۱۳۶۹/۹/۷؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در جمع نیروهای مقاومت بسیج، گروهی از پرستاران و جمعی از پرسنل نیروی دریایی ارتش، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

(۳۴) -----؛ ۱۳۸۳/۱۰/۸؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای انقلاب فرهنگی، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

(۳۵) -----؛ ۱۳۷۳/۳/۸؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار کارگزاران نظام در روز عید غدیر، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

(۳۶) -----؛ ۱۳۷۹/۱۲/۹؛ سخنرانی رهبر معظم انقلاب در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیرکبیر، قم-ایران، حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی